

витаємність, говорять як філософи. Тому світова література має філософське значення, світовий живопис теж, музика теж тощо.

Може здатися, що ми говоримо про дві філософії: та, що універсально присутня в культурі, і та, що конкретно представлена роботами філософів. Це не так. І причини такої помилки зрозумілі: скажіть – Гьоте поет чи філософ? А К'єркегор, Достоевський? Щоб творити речі витаємності, треба бути витаємною людиною, а у такої людини грань між способами говоріння тонка й ледь вловима. Тоді запитують нас, чому пріоритет віддається філософії, і взагалі чому хоч чомусь віддається пріоритет? На це питання можна відповісти двояко: поверхнево та з необхідністю. Поверхнева відповідь лежить в універсальності філософствування: можна філософствувати картиною, музикою, віршем, але не можна малювати музикою і складати вірші кольором. Є відповідь точніша. Філософствування – це єдиний спосіб мислення, інтенція якого спрямована сама на себе, і яке через себе трансцендується в інше. Філософія як витаємне породжує самосвідомість. І вже через усвідомлення своєї витаємності філософ розкриває з себе своє інше. Самосвідомість відбувається в слові, тому що тільки слово (логос) по-справжньому вперше виводить людину з метушні його життя до витаємності.

Отже, коли філософа запитують, в чому його суть, він просто розведе руками і скаже: “Таємниця” – посміхаючись від подвійної іронії самого життя.

Едуард Єленевський

Інститут новітніх технологій ім. В'ячеслава Чорновола,
м. Львів

СПРОБА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ У ВИЗНАЧЕННІ ФІЛОСОФСЬКИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

1. Погляди людей, їх ціннісні орієнтації, будучи явищем внутрішнього світу, певним чином визначаються зовнішніми умовами та обставинами (історична епоха, макро та мікро соціальне середовище, виховання, культурні традиції, тощо), а також і типом характеру. Звичайно, можна заперечувати такі прямі впливи, зокрема – впливи характеру, але на мій (сподіваюсь, що не тільки) погляд проігнорувати останню обставину (характер) було б серйозною помилкою в аналізі особливостей формування

філософських концепцій, їх ціннісної складової, історико-філософського процесу взагалі, навіть у його макроцивілізаційному плані (врахування домінуючого типу характерів у східних або західних культурах, в певні історичні епохи, у певних регіонах; наприклад, “ренесансний характер“). Особливої ваги це набуває в ідеографічних дослідженнях конкретних персоналій в історії філософії. Я би позначив цей чинник спеціальним терміном “автоморфізм“. Треба зазначити, що цей чинник спрацьовує не абстрактно, а лише в системі своєрідної унікальної “зустрічі“ індивідуальних особливостей конкретної особистості та зовнішніх чинників, усю необхідність та випадковість якої (зустрічі) виражається у понятті кайросу.

2. Зовнішній чинник в даних міркуваннях ми залишимо поза дужками та зосередимося на питанні: як із вимогами ідеографічного методу підійти до автоморфічного чинника? Тут, на мій погляд, можливі та навіть необхідні дві сторони підходу. В онтопсихологічному плані тут передбачається певна типологія, яка в кожному конкретному випадку має спочатку прогностичний, обережно орієнтуючий характер (так би мовити, характер леми), характер проблемної проективності задля початкової орієнтації в домінуючих тенденціях та їх імовірно складних комбінаціях. Другою стороною такого підходу можна вважати педантично-множинний, автобіографічний аналіз психології кожної конкретної особистості, зокрема – аналіз унікального характеру та його мотивів і спрямованості.

3. Методологічним орієнтиром для виявлення домінуючих тенденцій у визначенні особистостей та їх розвитку є формування певного каркасу і водночас горизонту типології цих особистостей. Причому за аналогією із аналізом типів темпераменту у психологічній науці спочатку приймається до уваги не уся неймовірна маса проявів як темпераменту, так і характеру, а виділяється досить обмежене число магістрально стійких типів – у даному випадку на основі врахування певної культурної традиції, її тенденцій у філософському культурно-онтологічному плані.

4. Має сенс знову зазначити, що так само, як і при виділенні темпераментів у психології (де хоча і виділені нібито лише чотири типи, але ці типи є лише найбільш загальними орієнтирами, оскільки чистих типів в конкретних проявах особистостей майже не зустрічається) при підходах до розгляду філософських особистостей слід орієнтуватись на умовно-загальну модель їх типів. Тут можна в імовірному плані виділити основні “тенденційні“ типи, а далі (як і при вивченні темпераментів) варто неупереджено дослідити конкретну філософську особистість: автобіографічно, ідеографічно, феноменологічно, герметично, психологічно, тощо.

При цьому вироблену раніше типологію можна лише обережно нібито приміряти до конкретної особистості, з'ясовуючи, до чого ця конкретна особистість тяжіє “маніфестаційно“, “тіньовим“ способом або ж у плані свого роду “комплексу неповноцінності“, тощо. Ці ракурси чи прояви суб'єктивності мусять давати засади при застосуванні у конкретно-індивідуальній комбінаториці те, що може скластися із динамічної взаємодії елементів цих основних філософських типів. Важливо мати на увазі те, що конкретна індивідуальна особистість ніколи не може бути зведена навіть до найбільш тонкої схематики і систематики, її типологічного визначення. Особистість завжди має шанс бути парадоксальною, непередбачуваною, і це частково можна компенсувати множинністю підходів із застосуванням поєднання також несподіваних (протилежних) підходів і позицій, хоча б теоретико-експериментально. Наприклад, з позиції соціоніки, біхевіоризму, тощо, навіть якщо автор дослідження не поділяє ідеологію цих підходів.

5. Які ж основні типи філософів – суб'єктивно-психологічно та дуже проблематично – можна виділити за певними спільними і загальними підставами, виходячи з історико-культурних традицій і тенденцій, а також вихідної структури родової людської діяльності та культури, через основні соціокультурні діяльні функції або ті, що сутнісно-родовим способом зустрічаються у будь-якій діяльності та позначаються основними духовними цінностями?

6. Зазначені основні діяльнісно-культурні функції ми визначаємо так: вольові, комунікаційні, пізнавально-розумові, ігрові, почуттєво-образні, інтимно-індивідуальні, екзистенціально-вірувальні.

7. Цим основним діяльнісно-культурним функціям відповідають і основні сфери людського буття та форми культурної діяльності людини. Саме в них системно представлені як їх необхідні моменти всі функції, але в кожній з перерахованих діяльнісно-культурних царин домінує певна функція. Відповідно, це є такі форми чи сфери: а) ідеологічно-політична (воля); б) юридично-моральна чи також юридично-економічна сфери; в) далі це такі сфери як пізнавально-розумова, ігрова (зокрема – експериментально-ігрова, так би мовити, провокаційна, а також конкурентно-ігрова, тощо), а також – г) художньо-емоційна сфера (мистецтво); д) сфера інтимного життя (любов, дружба, сім'я, захоплення, хобі, тощо); е) це, нарешті, сфера віро-релігійного життя і діяльності (хоча тут виникає потреба в уточненні: в даному випадку йдеться не лише про безпосередньо релігійну культуру та діяльність, а також, наприклад, про людське

духовно-інтимне самовизначення, його суто внутрішні чинники і мотиви, моральність, сумління, “моральний закон всередині нас“).

8. Відповідно до цих сфер (чи форм) діяльності людські особистості можна визначити за такими ціннісними орієнтаціями як свобода, справедливість, істина, радість (або спонтанність) буттєвих проявів особистості (гра), краса (творчість), любов (індивідуалізація особистості або цінність унікальності) і, нарешті, віра як самовизначення свого вищого призначення, внутрішнього вищого обов'язку, свого “кредо“ та сенсу життя.

9. Відповідно до домінування певної спрямованості особистості (її основної тенденції, її внутрішнього тяжіння) на означені цінності, на певну аспекту або ракурсу явленість у професійній діяльності родових характеристик діяльності можна було би визначити основні типи філософських особистостей. Притому це може бути лише дуже попередня, проблемна, загальна “матриця“ для застосування в конкретній типологізації конкретної філософської особистості за вже зазначеними підходами із виділенням основної домінанти, доповнючої, компенсуючої, глибинної чи маніфестуючої.

10. На певних етапах аналізу особистості можна було би застосувати і такі традиційні засади у підходах до типології, що склалися від Платона до Гегеля: істину, добро й красу, або ж у відповідності до основних сфер духовності – науковість, художність, релігійність (я би доповнив її соціальною ідеологічністю – політичний тип філософа).

11. На основі всього викладеного вище намітити такі дуже загальні типи філософів: а) сцієнтистсько-спекулятивний; б) релігійно-містичний (чи релігійно-догматичний); в) художньо-естетичний (чи художньо-екзистенціальний); г) соціально-ідеологічний. За провідними спрямуваннями їх можна доповнити і такими, як провокативно-ігровий тип, інтимно-особистісний, тощо. Кожний із цих типів може мати і внутрішню диференціацію, наприклад, сцієнтистсько-аналітичний, емпірично-позитивістський, логіко-аналітичний, раціонально-спекулятивний, епістемологічно-критичний, тощо.

12). І останнє зауваження: це тільки початок такого дослідження, а надалі повинна розгортатись копітка, індивідуальна, тонка і обережна типологія – комбінаторика.